

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜLKELERİNE SEBZE İHRACATI

İsmail GÜVENÇ (1)

Refik ALAN (1)

ÖZET : *Bu çalışmada, Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirilen sebze ihracatı incelenmiştir. İnceleme sonunda, Türkiye'nin toplam sebze ihracatının büyük kısmının Ortadoğu ülkelerine yapıldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine en fazla hırac edilen sebzelerin sırasıyla soğan, domates ve kavun olduğu belirlenmiştir. Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirilen sebze ihracatının yıllara göre değişmekle birlikte % 90'ının Ürdün, Suudi Arabistan ve Kuveyt'e yapıldığı tespit edilmiştir.*

GİRİŞ

Ortadoğu ülkelerinin ekolojik şartları, sebze üretimini genellikle sınırlamaktadır. Bu sebeple, Ortadoğu ülkeleri sebze ihtiyaçlarını çoğunlukla ithal ettikleri sebze ile karşılamaktadır. Buna karşı gerek coğrafi konumu gerekse yılda 16-17 milyon tona ulaşan sebze üretimi ile yurdumuz, büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine tarımsal ürün ihracatında sebzelerin avantajlı ürünler arasında olduğu söylenebilir. Bu nedenle, Türkiye, sebze ihracatında Ortadoğu ülkelerinde önemli pazarlar edinmiştir. Ancak, bu pazarlar belirli ülkelerle sınırlı kalmaktadır (Karabağlı, 1990). Halbuki, Türkiye, Ortadoğu ülkelerindeki mevcut pazarlardan başka pazarlara da çok daha fazla miktarda sebze ihracatı gerçekleştirebilir. Bu amaçla gerekli pazar araştırması yapılarak, ihracatı artırıcı tedbirler alınmalıdır.

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜLKELERİNE TOPLAM SEBZE İHRACATI

1988, 1989 ve 1990 yıllarında Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine sebze ihracatı, sırasıyla 332.310, 254.883 ve 119.589 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1). Aynı yıllarda, Türkiye'nin toplam sebze ihracatında Ortadoğu ülkelerinin payı sırasıyla % 79,9, 77,7 ve 54,7 civarındadır. Görüldüğü gibi, normal şartlarda toplam sebze

(1) : Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Erzurum.

Tablo 1. 1988, 1989 ve 1990 Yıllarında Türkiye'nin Ortadoğu Ülkelerine Sebze İhracatı.

	1988	1989	1990
Ortadoğu ülkelerine ihracat (ton)	332.310	254.833	199.589
Toplam ihracat içindeki payı (%)	79.9	77.7	54.7

Kaynak : Anon., 1990a ve b'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

ihracatımızın yıllara göre % 75-80 gibi çok büyük bir kısmı Ortadoğu ülkelerine yapılmaktadır. 1989 yılında Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine sebze ihracatı azalmıştır. 1990 yılında da, Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine sebze ihracatında çok büyük bir azalma meydana gelmiştir. Bu durumun, 1990 yılında Basra Körfezinde yaşanan krizden kaynaklandığı bilinmektedir.

Türkiye'den Ortadoğu Ülkelerine Sebze İhracatının Sebze Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 2 incelendiği zaman, 1988-90 yılı ortalaması olarak Türkiye'den Ortadoğu ülkelere 133.571 tonla en fazla kök ve yumrusu yenilen sebzelerin ihraç edildiği ve bunu 99.858 tonla meyvesi yenilen sebzelerin takip ettiği görülecektir. Ayrıca, yurdumuzdan Ortadoğu ülkelere yaprakları yenilen ve baklagil grubu sebze ihracatının ise oldukça düşük olduğu izlenmektedir.

1988-90 ortalamasına göre, yumru ve kökleri yenilen sebzelerde toplam ihracatın % 88'i Ortadoğu ülkelere yapılmıştır. Yani bu sebze grubunda yapmış olduğumuz toplam ihracatın sadece % 12'si diğer ülkelere, geriye kalan % 88'i ise Ortadoğu ülkelere gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde, Türkiye'nin ihraç ettiği meyvesi yenilen sebzelerin % 53; yaprakları yenilen sebzelerin % 16'sı baklagil grubu sebzelerin % 26'sı Ortadoğu ülkelere yapılmıştır (Tablo 2). Bu değerler, Ortadoğu ülkelerinin sebze ihracatı bakımından önemini çarpıcı bir şekilde vurgulamaktadır. İhraç edilen sebze grupları ayrı ayrı dikkate alındığı zaman yıllara göre en fazla değişimin meyvesi yenilen sebzeler grubunda olduğu, kök ve yumrusu yenilen sebzeler grubu ihracatının ise daha istikrarlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin Ortadoğu ülkelere gerçekleştirilen meyvesi yenilen sebze grubunun toplam ihracat içindeki payı 1988 yılında 70.4 iken, bu oran 1990 yılında % 26.4'e düşmüştür. Yumru ve Kökleri yenilen sebze grubunun aynı yıllarda toplam ihracat içindeki payının sırasıyla % 84.6 ve % 85.8 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'den Ortadoğu Ülkelerine İhraç Edilen Sebze Türlerinin Önemli Sebze Gruplarına Göre Dağılımı ve Ortadoğu Ülkelerinin Bu Gruplara Göre Toplam Sebze İhracatındaki Payı.

Sebze Grubu	İhracat Miktarı (ton)			
	1988	1989	1990	1988-90 Ort.
Meyvesi Yenilen Sebze Türleri	172.382	96.442	30.751	99.858
Yumurta ve Kök. Yen. Sebze	156.646	157.199	87.372	133.739
Baklagil Sebze Türleri	461	319	315	365
Yaprak. Yen. Sebze Türleri	1.929	580	607	1.039
Diğer Sebze Türleri	892	293	544	576
Toplam	332.310	254.833	119.589	235.577
	Ortadoğu Ülkelerinin Payı (%)			
	1988	1989	1990	1988-90 Ort.
Meyvesi Yenilen Sebze Türleri	70.4	62.9	26.4	53.0
Yumurta ve Kök. Yen. Sebze	84.6	95.0	85.8	88.0
Baklagil Sebze Türleri	30.3	23.7	22.9	26.0
Yaprak. Yen. Sebze Türleri	20.8	15.9	11.0	16.0
Diğer Sebze Türleri	12.5	4.8	30.0	15.0

Kaynak : Anon., 1990a ve b'den yararlanılarak hesaplanmıştır.

Türkiye'den Ortadoğu Ülkelerine İhraç Edilen Önemli Sebze Türleri

Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine en fazla ihraç edilen sebze türleri Tablo 3'de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, 1988-90 yılı ortalamasına göre, Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine 121.934 tonla en fazla ihracatı yapılan sebze türünün soğan olduğu görülecektir. Soğanı, 81.705 tonla domates, 14.761 tonla kavun, 6.391 tonla havuç, 5.157 tonla sarmısak ve 2.427 tonla karpuz izlemektedir. Bu sebze türleri yanında Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine patlıcan, hıyar, kabak, fasulye, marul ve lahanaya gibi sebze türleri de ihraç edilmektedir. Ancak bu sebze türlerini ihraç edilmektedir. Ancak bu sebze türlerinin ihraç miktarları oldukça düşüktür.

Türkiye'nin Sebze İhracatında Önemli Yeri Olan Ortadoğu Ülkeleri

1988, 1989 ve 1990 yıllarında Ortadoğu ülkelerine sebze ihracatının büyük kısmı Ürdün, Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, KKTC ve Lübnan gibi ülkelere

Tablo 3. Türkiye'den Ortadoğu Ülkelerine İhraç Edilen Önemli Sebze Türleri (Ton).

Sebze türü	1988	1989	1990	1988-90 Ort.
Domates	145.769	74.953	24.392	81.705
Soğan	140.647	149.596	81.560	121.934
Sarmısak	8.502	6.485	483	5.157
Havuç	7.288	7.133	4.774	6.391
Kavun	20.885	18.007	5.391	14.761
Lahana	1.179	318	419	639
Marul	680	163	57	300
Fasulye	165	221	81	156
Karpuz	3.898	2.746	636	2.427
Kabak	836	230	68	378
Hıyar	253	109	132	165
Patlıcan	246	215	79	180

Kaynak : Anon., 1990a ve b'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

yapılmıştır. Diğer Ortadoğu ülkelerine yapılan sebze ihracatımızın oldukça düşük olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 4). Yurdumuzdan Ortadoğu ülkelerine yapılan sebze ihracatının ülkeler bazında dağılımı incelendiğinde, 1988 yılında Ortadoğu ülkelerine yapılan sebze ihracatının % 47.5'i Kuveyt'e, % 28.1'i Suudi Arabistan'a, % 19.4'ü Ürdün'e yapılmıştır. Buradan da Ortadoğu ülkelerine yapılan toplam sebze ihracatının % 95'lik kısmının sadece Kuveyt, Suudi Arabistan ve Ürdün'e yapıldığı ortaya çıkmaktadır. 1989 yılı verileri dikkate alındığında toplam ihracatın yine % 96 gibi tamamına yakın kısmının yine bu üç ülkeye yapıldığı görülecektir. Sadece Ürdün'e yapılan ihracat miktarı bir önceki yıla göre nisbi olarak azalırken Suudi Arabistan'a yapılan ihracat miktarının arttığı görülmüştür. 1990 yılında toplam sebze ihracatında dramatik bir azalmanın olduğu gözlenmektedir. Örneğin 1988 yılında Kuveyt'e gerçekleştirilen sebze ihracatı 158.000 ton kadarken, 1990 yılında yaklaşık 14.000 tona düşmüştür. Bu durum, 1990 yılında yaşanan Körfez krizinin Ortadoğu ülkelerine yapılan sebze ihracatını ne kadar etkilediğinin çarpıcı bir göstergesidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin 16 milyon tonu geçen sebze üretimi Güney Anadolu Projesinin (GAP) tamamlanması ile daha da artacaktır. Toplam üretimin tamamen iç tüketimde

kullanılması mümkün değildir. Zira, mevcut üretimi bile tam olarak değerlendiremiyoruz. GAP ile birlikte değerlendirilmesi gereken sebze miktarı iyice artacaktır. Bu sebeple, dışsatımı artırıcı tetbirler mutlaka alınmalıdır. İhracatı artırmada GAP bölgesine oldukça yakın olan Ortadoğu ülkelerinin pazar potansiyeli çok iyi değerlendirilmelidir. Bilinçli ve programlı bir çalışma ile Ortadoğu'da mevcut pazarlar yanında yeni pazarlar da elde edilebilir. Ortadoğu ülkelerine sebze ihracatını artırmak için alınması gereken tetbirlerden bazıları şu şekilde özetlenebilir :

1. Mevcut ve potansiyel pazarların isteklerine uygun sebze çeşitleri geliştirilmelidir. Ortadoğu ülkelerine ihraç edilecek sebzelerini öncelikle GAP bölgesinde üretimine ağırlık verilmelidir.

2. Ortadoğu ülkelerine istikrarlı bir şekilde ihraç edilen kök ve yumrusu yenilen sebze ürünlerinin ihracatını daha da artırıcı önlemler alınmalıdır.

Tablo 4. 1988, 1989 ve 1990 Yıllarında Türkiye'nin Sebze İhracatında Önemli Yeri Olan Ortadoğu Ülkeleri ve Bu Ülkelerin Payı.

Ülke	1988		1989		1990	
	Miktar (ton)	Pay (%)	Miktar (ton)	Pay (%)	Miktar (ton)	Pay (%)
Ürdün	64.506	19.4	32.032	12.6	21.529	18.0
Suudi Arab.	93.518	28.1	104.437	40.9	78.883	66.0
Irak	5.373	1.6	3.273	1.3	476	0.4
Kuveyt	157.736	47.5	107.536	42.3	13.849	11.6
KKTC	2.027	0.6	1.589	0.6	1.787	1.5
Lübnan	8.017	2.4	5.128	2.0	87	-
Diğerleri	1.133	0.4	838	0.3	2.978	2.5
Toplam	332.310	100	254.833	100	119.589	100

Kaynak : Anon., 1990a ve b'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

3. Genellikle büyük ölçüde ihraç yapılabilecek olan meyvesi yenilen sebzeler grubu üzerinde durulmalı ve bu konuda sorunlar çözüme kavuşturulmalıdır.

4. Taze sebzeler yanında, konserve edilmiş, dondurulmuş ve kurutulmuş halde sebze ihracatını artırmak amacıyla gerekli tetbirler alınmalıdır.

5. GAP bölgesinde mevsimlik yetiştirilen sebzeleri değerlendirmek için tarıma dayalı sanayi kolları teşvik edilmelidir.

6. Başka GAP bölgesi olmak üzere diğer önemli sebze üretim bölgelerinde soğuk muhafaza tesislerinin sayısı artırılmalıdır.

7. Hasat, tasnif, ambalajlama ve önsoğutma işlemlerine gerekli önem verilmelidir.

8. Ortadoğu ülkelerinin sıcak ekolojik şartları sebebiyle, sebzeler, pazarlara mutlaka soğutmalı ulaşım araçları ile taşınmalıdır.

9. Ortadoğu ülkelerine sebze ihracatını geliştirmek amacıyla gerekli kredi ve teşvik tedbirleri alınmalıdır.

10. İyi bir pazar araştırması yapılmalıdır.

11. Reklama özen gösterilmelidir.

12. İhraç edilecek sebzelerde tarımsal ilaç kalıntularına karşı gerekli tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKLAR

Anonymous, 1990a. Dış Ticaret İstatistikleri 1988. DİE Yay., No : 1430, Ankara.

Anonymous, 1990b. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1988, 1989 ve 1990 yılı Bilgisayar Kayıtları, Ankara.

Karabağlı, A., 1990. Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye Meyve ve Sebze Alt Sektörünün Durumu ve Rekabet Şansı. MPM Yay. No : 421, Ankara.